FASİKÜL 18 – SAYFA15

Çeviri: Anita Tatlıer

Resim: Alpullu şeker fabrikası

ŞEKER SANAYİNİN ON YILI

1936 yılındaki kapatma ile birlikte, türk şeker sanayi on yıllık ilk devresini tamamladı. İşte bu kısa dönemi özetle gözden geçirmek istiyoruz. Ülkemiz günümüzde, farklı dört bölgede kurulmuş dört şeker fabrikasına sahiptir; bunlardan birincisi Trakya'da bulunur, ikincisi Ege denizine hakim platoların üstünde yer alır; üçüncüsü orta Anadolu platolarının üstünde bulunur ve dördüncüsü de Karadeniz'e uzanan kuzey platolarında yer alır. Bu dört fabrikanın toplam üretimi bütün Türkiye'nin yıllık şeker tüketimini karşılar.

Ülkede bir şeker sanayinin kurulması fikri sadece son on yıla dayanmaz; bu amaçla tasarlanan ilk proje otuz yedi yıl öncesine kadar uzanır. Fakat bu proje, Osmanlı imparatorluğu döneminde süregiden mali ve ekonomik kapitülasyonların gümrükle ilgili müdahalelerinden dolayı durdurulmuştu. İthalattaki verginin artırılamaması her zaman ulusal bir sanayinin kurulmasının önündeki başlıca engellerden biri oldu.Yine gümrüklerin açık olması nedeniyle, kurulan fabrikaların üretimi yabancı ürünlerin rekabetine karşı dayanamıyordu.
Bu durum, Dünya Savaşının ikinci yılının Eylül ayına kadar sürdü.

Aynı yılın 15 Eylülünde, kapitülasyonlar yıkıldı, ithal maddeler "özel bir tarifeye" tabi oldu. İşte bu dönemden sonra ulusal bir şeker sanayinin kurulmasına ilişkin çeşitli projeler incelenmeye alındı. Fakat düyadaki çatışmanın uzaması ve bu savaşın bizim için yenilgiyle sonuçlanması, gümrüklerin yeniden başlangıçtaki durumuna dönmesi, ulusal bir sanayi hayalinin yine gerçekleşmemiş projeler kapsamında kalmasına neden oldu. Bu durum, Lozan'da ulusal zaferimizin siyasi açıdan da onaylanmasına dek sürdü.

Ülkemizin ilk şeker fabrikasının işletmeye açılması, 26 Kasım 1926'da törenle kutlandı. Dolayısıyla bu tarih, bu dönemden itibaren hızlı bir gelişme gösteren türk şeker sanayinin başlangıcını belirtir. Uşak fabrikası aynı yıl kuruldu ve bunu sırasıyla Eskişehir fabrikası (5 Aralık 1933) ve Turhal fabrikası (19 Ekim 1934) izledi. Çeşitli kuruluşlar tarafından oluşturulan bu fabrikaların daha rasyonel bir işletiminin sağlanabilmesi amacıyla bunların aynı idare altında birleştirilmesi düşünüldü ve aslında bu da İş Bankası ve SümerBank'ın birleştirilmesi ve "Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı" ismini alması aracılığıyla gerçekleştirildi. Bu yeni kuruluşun kurulmasına teşvik eden başlıca neden, halkın en

temel besin maddelerinden birini oluşturan şeker fiyatlarının indirilmesi ihtiyacı oldu. Şeker fabrikalarının bu idari anlamda merkezleştirilmesi masraflara dair büyük bir tasarrufun sağlanmasının yanısıra aynı zamanda mevcut teknik programlar ve işletim yöntemlerinin de birleştirilmesine olanak tanıdı, tüm bu süreçler söz konusu fabrikaların daha rasyonel ve daha tatmin edici bir düzen ve işletimine yol açtı.

Şeker fiyatlarının sabitlenmesi

Yukarda belirtilen ortaklığın kurulması, şeker fiyatlarında önemli düşüşlere yol açtı

ki bu da ülkede şeker tüketiminin daha da artmasına yol açtı. Bu artışı daha belirgin kılmak için, şeker fiyatlarının azaltılmasından önce ve sonra altı ay boyunca şeker satışını kıyaslayalım.Fiyatın indirilmesindn önce altı ayda satılan 24.808 ton şeker söz konusu indirimden sonra 37.470 tona çıktı. Bu 9.662 tonluk fark satışta %39 luk bir farkı temsil ediyor. Satış fiyatı, fabrikalarda olduğu kadar İstanbul'da da –ki ülkenin en önemli pazarıdır- toz şeker için 25 kuruş ve küp şeker için de 28 kuruştur. Oysa söz konusu düzenlemeden önce satış fiyatları bu iki tür şeker için sırasıyla 37 ve 40 kuruş idi.

İthalat ve ihracat

1926'da Türkiye'de bir şeker sanayi kurulduğunda, ithal edilen şeker miktarı 62.971 tondu. Bu dönemde ülkede üretilen şeker miktarı ancak 572 tona ulaşıyordu. 1935'de şeker ithalatımız 2.179 tona kadar düştü. Buna karşılık 1936'da fabrikalarımızda üretilen şeker miktarı, 65.885 tonu geçti. Böylece ithalatımızın değeri 1926'da, 12.712.000 TürkLirası iken bu 1935'de 267.746 Liraya düştü. 1936'da 52.303 çiftçi ailesi, 23.336 hektar genişliğinde toprak ekti ve 424.000 ton pancar elde etti. Ülkemizde pancar tarımından 400.000den fazla köylü yararlanır.

Pancar tarımı
Şeker sanayinin en temel hayati unsurunu oluşturan pancar tohumu, yakın bir gelecekte ülke tarafından karşılanacaktır, çünkü gerçekleştirilen uzun deneyler bu sonucu vaat ediyor. Çiftlikler ve tohum çoğaltma alanları ülkenin çeşitli bölgelerinde yer alır.

Resim: Uşak rafinerisi

Bu nedenle büyük olasılıkla şeker fabrikalarımızın pancar tüketimi tamamen ülke tarafından karşılanacak ve böylece ülkenin artık bu ürünü ithal etme zorunluluğu kalmayacaktır.

Şeker ortaklığının kırsal örgütü köylüyü tohum ekini açısından olduğu kadar pancar tarımı ve üretimiyle de ilgili ciddi bir kontrole tabi tutar ve bu yolda kendisine en tam desteği sağlar. Ortaklık köylüye kendisine faydalı olabilecek tüm tarımsal araçları sağlar ve yine makine hususunda da bunun nasıl kullanılacağını açıklayan uzmanların desteğini bahş eder. Aynı zamanda uzman tarımbilimciler, üstbitken söz konusu olduğunda bunu temizlemek ve bakım sağlamak amacıyla köylüyle birlikte çalışır ve hatta köylüleri iyi ve verimli bir pancar tarımının sağlanması için yönlendirir.

Pancar tarımı faaliyetlerini teknik bir kontrole tabi tutan laboratuvarlar da mevcuttur ve bu tarımı geniş bir ölçekte teşvik eder.

Bunun dışında bu aynı laboratuvarlar, tohumların ekimi ve çoğaltılması için olduğu kadar pancar tarımı için de en uygun koşulları inceler ve belirler ve aynı zamanda bu bitkiyi hedef alabilecek hastalıkları önlemek ve bunları tedavi etmekle de ilgilenir.

1936’dan itibaren sanayimiz, pancar tarlalarını büyük ölçüde iyileştiren sebze çeşidi olan soya ya da “çin bezelyesi” tarımına da başladı ve buna önem verdi. Böylece, 1936’da soya, Alpullu, Eskişehir ve Turhal fabrikaları civarında, 1.443.000 metrekarelik bir alanda büyük çapta ekildi.

Resim: Turhal rafinerisi

Bir soya ekim planı, 1937’de uygulanmak üzere, fabrikaların civarında diğer dört bölge için de yapıldı. Bu bölgeler 10.000.000 metrekare yüzölçümüne sahiptir. Tahmin edilen toplam ürün 1.450 tondur. Böylece ülkede soya tarımının her yıl giderek artırılması umut ediliyor.

Etene ya da küspe

Şeker fabrikalarımız aynı zamanda, pancarın işlenmesiyle elde edilen etene sayesinde, mümkün olduğunca köylülerimize kazanç sağlamak için de çalışmaktadır. Söz konusu madde köylülerimize, bunlarla hayvanlarını besleyebilmeleri için parasız verilmektedir.

Sosyal yardım

Şeker fabrikaları idaresi, işçilerinin refahıyla ilgilenmenin yanısıra, fabrikaların yer aldığı bölgelerde çalışan köylülerin iyiliğiyle de ilgilenir. Bekar işçiler için özel lojmanlar inşa edildi. Personelin yemeği fabrikalarda verilir.Ve her fabrika hastane ve eczanesine sahiptir. İdare işçilerin sağlığıyla olduğu gibi aynı zamanda onların

ailelerinin sağlığıyla da ilgilenir. Bu bölgelerdeki köylüler, şeker fabrikaları tarafından yaratılan sağlık düzenlemelerinden de yaşadıkları yere göre faydalanabilir. Bir ikokul –yine fabrika tarafından kurulmuştur- söz konusu yerdeki işçilerin ve köylülerin çocuklarına gerekli eğitimi vermek için hala varlığını sürdürmektedir. Eğitim parasızdır. Bu bölgedeki fakir çocuklara okul kitapları parasız olarak tedarik
edilir.

Fabrikalardaki personel ve bölgedeki köylüler için inşa edilen lojmanlar her türlü modern konfora sahiptir. Bu fabrikalar restoran, gazino, sinema salonları ve spor alanlarını kapsar. Bunlar aynı zamanda –köycükten uzak bulunmaları durumunda –bir P.T.T bürosunu da içerir.

Resim: Eskişehir şeker fabrikası

Ülkede şeker sanayimiz sayesinde ortaya çıkan para hareketi

Şeker sanayi ülkede, yıllık 15-20 milyon Türk Lirasına ulaşan bir ekonomik hareket yarattı. Bu tutar şu şekilde dağılır:

3.5 –4 milyon pancar eken köylülere;
650-700.000 Lira kömür ve madenciler için;
300.000 Liradan fazlası imal edilecek şeker kasaları için ahşap yapı fabrikalarına;
4.100.000 Lira şeker ve pancarın ulaşımı için;
1.600.000 Lira işçilere yapılan ödeme için;
ve nihayet 2.500.000 Lira Devlete ödenen harç ve vergiler için

Resim: Eskişehir rafinerisinden bir köşe